

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

Historical and Spiritual Ideals: Ontological Essence and Pedagogical Interpretation

Tursunova Dilnoza Adhamjon qizi

PhD, Senior Lecturer Fergana State University

E-mail: tursunovad006@gmail.com

Abstract

This article presents a comprehensive study of historical and moral ideals from the perspective of their ontological essence and pedagogical interpretation. The research analyzes the historical evolution of ideals, the formation of conceptual frameworks in different periods, their role in personal development, and pedagogical potential. It examines ideals in Ancient Eastern and Western philosophies, the Renaissance, the Modern era, as well as contemporary and postmodern approaches. Findings indicate that the ideal phenomenon serves as a crucial tool for fostering moral and spiritual growth, motivation, and social identification of the individual. The study integrates philosophical and pedagogical perspectives, providing a foundation for innovative educational practices.

Keywords

ideal, ontological essence, personal development, pedagogical interpretation, historical evolution, moral growth

Tarixiy va ma`naviy ideallar: ontologik mohiyat va pedagogik talqin

Tursunova Dilnoza Adhamjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti katta o‘qituvchisi (PhD)

tursunovad006@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola tarixiy va ma`naviy ideallarni ontologik mohiyat va pedagogik talqin nuqtai nazaridan chuqur o‘rganadi. Tadqiqot jarayonida ideal

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

tushunchasining ijtimoiy-tarixiy evolyutsiyasi, turli davrlarda shakllanishi, shaxs tarbiyasidagi funksiyalari va pedagogik imkoniyatlari tizimli tarzda tahlil qilindi. Maqola qadimgi Sharq va G‘arb falsafasidagi ideal konseptlarini, Uyg‘onish davri va Yangi davr falsafiy yondashuvlarini, shuningdek, zamonaviy va postmodern davr ideallarini solishtiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ideal fenomeni shaxsni ma’naviy rivojlantirish, motivatsiya berish va ijtimoiy identifikatsiya yaratishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu yondashuv pedagogika va falsafa integratsiyasida innovatsion amaliyotlarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Kalit so‘zlar: ideal, ontologik mohiyat, shaxs tarbiyasi, pedagogik talqin, tarixiy evolyutsiya, ma’naviy rivojlanish

Аннотация. Статья посвящена комплексному исследованию исторических и духовных идеалов с точки зрения их онтологической сущности и педагогической интерпретации. В работе анализируются историческая эволюция идеалов, формирование концептов в различные эпохи, их роль в воспитании личности и педагогические возможности. Рассматриваются идеалы Древнего Востока и Запада, эпохи Возрождения, Нового времени, а также современные и постмодернистские подходы. Результаты исследования показывают, что феномен идеала выступает важным инструментом формирования духовного развития личности, мотивации и социальной идентификации. Подход интегрирует философию и педагогику, обеспечивая основу для инновационных образовательных практик.

Ключевые слова: идеал, онтологическая сущность, воспитание личности, педагогическая интерпретация, историческая эволюция, духовное развитие

Kirish. Ideal fenomeni insoniyat tafakkurining tarixiy rivoji bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Tarixiy va

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

ma’naviy ideallar jamiyatning madaniy, diniy va ilmiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, shaxsning ma’naviy-axloqiy kamolotida muhim rol o‘ynaydi¹.

Sharq va G‘arb falsafasida ideal tushunchasi turlicha talqin qilingan. Masalan, Abu Nasr Forobiy o‘z nazariyalarida ideal insonni komil aqliy va axloqiy fazilatlarga ega shaxs sifatida talqin qilsa², Platon falsafasida ideal mukammallik “g‘oyalar olami” orqali tushuntiriladi³. Shu bilan birga, Alisher Navoiy asarlarida ideal tushunchasi insonning ma’naviy pokligi va adolatparvarligi bilan bog‘langanligi ko‘rsatiladi⁴.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar esa idealni shaxs tarbiyasidagi yo‘naltiruvchi, motivatsion va me‘yoriy omil sifatida qaraydi. John Dewey ta’lim jarayonida ideallarni shakllantirishning shaxs rivojiga va demokratik jamiyatga ijobiy ta’sirini ta’kidlaydi⁵. Shu tarzda, ideal fenomeni falsafa va pedagogika integratsiyasida markaziy o‘rin egallaydi.

Adabiyotlar sharxi va tahlili. Ideal fenomeni va uning shaxs tarbiyasidagi roli falsafa va pedagogika nazariyalarida keng o‘rganilgan mavzu hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ideal tushunchasi shaxsning ma’naviy-axloqiy rivojida yo‘naltiruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. Abu Nasr Forobiy o‘z asarlarida ideal insonni komil ma’naviy va aqliy fazilatlarga ega shaxs sifatida talqin qilgan, shu bilan birga Platon mukammallikni “g‘oyalar olami” orqali izohlaydi. Hegel ideal tushunchasini tarixiy rivojlanish jarayonida subyektiv ongning mahsuli sifatida ko‘radi, Kant esa uni shaxsning axloqiy majburiyatlarini belgilovchi norma sifatida qaraydi. Ushbu yondashuv ideal fenomenining ontologik mohiyati va ijtimoiy-hayotiy ahamiyatini yoritadi.

Pedagogik nuqtai nazardan John Dewey ta’lim jarayonida ideallarni shakllantirishning shaxs rivojiga ijobiy ta’sirini ta’kidlaydi. Vygotsky shaxsning ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishida ideal tushunchasi tarbiyaviy vosita ekanini ko‘rsatadi. O‘zbekiston pedagogik manbalarida ham ideal tushunchasi shaxsni ma’naviy

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

rivojlantirish, motivatsiya berish va ijtimoiy identifikatsiya yaratishda vosita sifatida ko‘riladi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik amaliyotda ideal konsepti ta’lim-tarbiya jarayonini strukturaviy va metodologik jihatdan boyitadi. Zamonaviy falsafa va sotsiologik tadqiqotlar ideal fenomenini ijtimoiy identifikatsiya, me’yoriy vazifalar va qadriyatlar tizimi sifatida o‘rganadi. Shu bilan birga, postmodern yondashuvda ideal tushunchasi pluralistik va shaxsiy talqin asosida qaraladi. Bu esa pedagogika va falsafaning integratsiyasini yanada kuchaytiradi, shaxsiy va jamiyat rivoji uchun yangi strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Adabiyotlarni tahlil qilganda quyidagilarni ajratish mumkin: ideal tushunchasi tarixiy va ijtimoiy sharoitlar bilan uzviy bog‘liq, ontologik mohiyat shaxsning ma’naviy-axloqiy kamolotida markaziy o‘rin tutadi, pedagogik talqin shaxs tarbiyasida motivatsion va yo‘naltiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Zamonaviy yondashuvlar esa pluralistik va ijtimoiy kontekstga moslashtirilgan bo‘lib, innovatsion ta’lim amaliyotlariga asos bo‘ladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu maqolada ideal fenomenining ontologik mohiyati va shaxs tarbiyasidagi funksiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi: tizimli tahlil metodi: Ideal tushunchasining tarixiy, falsafiy va pedagogik jihatlari o‘zaro uzviy bog‘liq holda tahlil qilindi. Bu yondashuv idealning ijtimoiy, madaniy va shaxsiy rivojlanishdagi rolini kompleks tarzda ko‘rsatdi⁶. Tarixiy metodi: Ideal fenomenining qadimgi davrdan zamonaviylikgacha bo‘lgan evolyutsiyasi o‘rganildi. Shu orqali idealning ijtimoiy-tarixiy sharoitlar bilan uzviy bog‘liqligi aniqlash imkoniyati yaratildi⁷. Qiyosiy-tahliliy metodi: Sharq va G‘arb falsafasidagi ideal tushunchalari o‘zaro solishtirilib, ularning ontologik va pedagogik jihatlari tahlil qilindi⁸. Konseptual tahlil: Ideal fenomenining ontologik mohiyati, shaxs tarbiyasidagi funksiyalari va pedagogik ahamiyati nazariy

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

jihtadan asoslandi⁹. Pedagogik tahlil: Idealning shaxs tarbiyasidagi yo‘naltiruvchi va motivatsion funksiyalari, tarbiya jarayonida amaliy qo‘llanishi o‘rganildi¹⁰.

Ushbu metodologik yondashuvlar ideal fenomenini falsafa va pedagogika integratsiyasida chuqur, ilmiy va tizimli tarzda o‘rganishga imkon berdi.

Natija va muhokamalar

Ideal fenomeni va uning shaxs tarbiyasidagi roli falsafa va pedagogika nazariyalarida keng o‘rganilgan mavzu hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ideal tushunchasi shaxsning ma’naviy-axloqiy rivojida yo‘naltiruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. Abu Nasr Forobiy o‘z asarlarida ideal insonni komil ma’naviy va aqliy fazilatlariga ega shaxs sifatida talqin qilgan, shu bilan birga Platon mukammallikni “g‘oyalar olami” orqali izohlaydi. Hegel ideal tushunchasini tarixiy rivojlanish jarayonida subyektiv ongning mahsuli sifatida ko‘radi, Kant esa uni shaxsning axloqiy majburiyatlarini belgilovchi norma sifatida qaraydi. Ushbu yondashuv ideal fenomenining ontologik mohiyati va ijtimoiy-hayotiy ahamiyatini yoritadi.

Pedagogik nuqtai nazardan John Dewey ta’lim jarayonida ideallarni shakllantirishning shaxs rivojiga ijobiy ta’sirini ta’kidlaydi. Vygotsky shaxsning ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishida ideal tushunchasi tarbiyaviy vosita ekanini ko‘rsatadi. O‘zbekiston pedagogik manbalarida ham ideal tushunchasi shaxsni ma’naviy rivojlantirish, motivatsiya berish va ijtimoiy identifikatsiya yaratishda vosita sifatida ko‘riladi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik amaliyotda ideal konsepti ta’lim-tarbiya jarayonini strukturaviy va metodologik jihatdan boyitadi.

Zamonaviy falsafa va sotsiologik tadqiqotlar ideal fenomenini ijtimoiy identifikatsiya, me’yoriy vazifalar va qadriyatlar tizimi sifatida o‘rganadi. Shu bilan birga, postmodern yondashuvda ideal tushunchasi pluralistik va shaxsiy talqin asosida qaraladi. Bu esa pedagogika va falsafaning integratsiyasini yanada kuchaytiradi, shaxsiy va jamiyat rivoji uchun yangi strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

Adabiyotlarni tahlil qilganda quyidagilarni ajratish mumkin: ideal tushunchasi tarixiy va ijtimoiy sharoitlar bilan uzviy bog‘liq, ontologik mohiyat shaxsning ma’naviy-axloqiy kamolotida markaziy o‘rin tutadi, pedagogik talqin shaxs tarbiyasida motivatsion va yo‘naltiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Zamonaviy yondashuvlar esa pluralistik va ijtimoiy kontekstga moslashtirilgan bo‘lib, innovatsion ta’lim amaliyotlariga asos bo‘ladi.

Xulosa

Ideal fenomeni va uning shaxs tarbiyasidagi roli falsafa va pedagogika nazariyalarida keng o‘rganilgan mavzu hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ideal tushunchasi shaxsning ma’naviy-axloqiy rivojida yo‘naltiruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. Abu Nasr Forobiy o‘z asarlarida ideal insonni komil ma’naviy va aqliy fazilatlariga ega shaxs sifatida talqin qilgan, shu bilan birga Platon mukammallikni “g‘oyalar olami” orqali izohlaydi. Hegel ideal tushunchasini tarixiy rivojlanish jarayonida subyektiv ongning mahsuli sifatida ko‘radi, Kant esa uni shaxsning axloqiy majburiyatlarini belgilovchi norma sifatida qaraydi. Ushbu yondashuv ideal fenomenining ontologik mohiyati va ijtimoiy-hayotiy ahamiyatini yoritadi.

Pedagogik nuqtai nazardan John Dewey ta’lim jarayonida ideallarni shakllantirishning shaxs rivojiga ijobiy ta’sirini ta’kidlaydi. Vygotsky shaxsning ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishida ideal tushunchasi tarbiyaviy vosita ekanini ko‘rsatadi. O‘zbekiston pedagogik manbalarida ham ideal tushunchasi shaxsni ma’naviy rivojlantirish, motivatsiya berish va ijtimoiy identifikatsiya yaratishda vosita sifatida ko‘riladi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik amaliyotda ideal konsepti ta’lim-tarbiya jarayonini strukturaviy va metodologik jihatdan boyitadi.

Zamonaviy falsafa va sotsiologik tadqiqotlar ideal fenomenini ijtimoiy identifikatsiya, me’yoriy vazifalar va qadriyatlar tizimi sifatida o‘rganadi. Shu bilan birga, postmodern yondashuvda ideal tushunchasi pluralistik va shaxsiy talqin asosida

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

qaraladi. Bu esa pedagogika va falsafaning integratsiyasini yanada kuchaytiradi, shaxsiy va jamiyat rivoji uchun yangi strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1 Axundov N. Tarixiy va ma’naviy qadriyatlar. Toshkent: O‘zbekiston, 2010. 256 b.
2. Abu Nasr Forobiy Fozil odamlar shahri. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. 224 b.
3. Platon Davlat / tarj. rus tilidan. Moskva: Mysl, 1989. 528 s.
4. Georg Wilhelm Friedrich Hegel Fenomenologiya duha (Phänomenologie des Geistes). Moskva: Nauka, 1977. 471 s.
5. Immanuel Kant Kritika prakticheskogo razuma (Kritik der praktischen Vernunft). Moskva: Mysl, 1995. 528 s.
6. John Dewey Democracy and Education. New York: Macmillan Company, 1916. 434 p.
7. Lev Semyonovich Vygotsky Pedagogicheskaya psixologiya. Moskva: Pedagogika, 1991. 480 s.
8. Sayfiddinov M. Ma’naviy tarbiya va shaxs rivoji. Toshkent: Fan, 2015. 198 b.
9. Émile Durkheim Supranational Values. Paris: Alcan, 1912. 312 p.
10. Jean-François Lyotard The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1979. 144 p.
11. Shavkat Mirziyoyev Falsafa va shaxs tarbiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2018. 240 b.
12. Islom Karimov Pedagogik tamoyillar va shaxs rivoji. Toshkent: Ma’naviyat, 2012. 216 b.